

Відгук
офіційного опонента про дисертаційну роботу
Клітинської Оксани Василівни
на тему: «Комплексне обґрунтування ранньої діагностики,
профілактики та поетапного лікування карієсу у дітей, які постійно
проживають в умовах біогеохімічного дефіциту фтору та йоду»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук
за спеціальністю 14.01.22 – стоматологія до спеціалізованої
вченої ради Д 35.600.01 при Д 44.601.01 при Вищому державному
навчальному закладі України «Українська медична
стоматологічна академія» МОЗ України

Актуальність теми:

Пошук вирішення проблеми лікування та профілактики основних стоматологічних захворювань у дітей, які мешкають у регіонах з біогеохімічним дефіцитом фтору та йоду, займає одну з ведучих позицій в стоматології.

Дані літератури свідчать про те, що впровадження у високорозвинених країнах в практику програм профілактики стоматологічних захворювань на комунальному, регіональному та індивідуальному рівнях сприяло появі стійкої тенденції до їх зниження в той час як у нашій країні лікування карієсу таких дітей зводиться до місцевих заходів, а профілактика до гігієнічних.

Складність надання стоматологічної допомоги у цих регіонах обумовлена також тим, що недостатньо в світовій літературі даних про мікробіологічний, біохімічний та імунологічний статус ротової порожнини цього контингенту хворих.

Як відомо, система диспансеризації дитячого населення на сьогодні не носить системного характеру, а вона вкрай необхідна та могла б забезпечити зниження розповсюженості стоматологічних захворювань у дітей, які проживають в йод- та фтор дефіцитній місцевості.

Тому, ґрунтовне дослідження, яке мало за мету підвищити ефективність ранньої діагностики, профілактичних заходів та поетапного лікування карієсу у дітей, які проживають в умовах біогеохімічного дефіциту фтору та йоду на підставі вивчення клініко-патогенетичних особливостей розвитку карієсу та впливу медико-соціальних факторів надзвичайно актуальне, своєчасне і заслуговує на особливу увагу.

Дисертаційна робота виконана згідно з планом науково-дослідних робіт Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» і є фрагментом наукової теми кафедри стоматології дитячого віку стоматологічного факультету «Вдосконалення надання стоматологічної допомоги дітям, які проживають в умовах біогеохімічного дефіциту фтору та йоду» (державний реєстраційний номер 0114U004123), керівником якої є здобувач, та виконувалася на підставі договорів про науково-технічну співпрацю з Пряшівським університетом (Словаччина, 2006), з Інститутом стоматології НМАПО імені П. Л. Шупика (2009), з клінікою щелепно-лицевої хірургії університету П. Й. Шафарика (Словаччина, 2010), з Дебреценським університетом (Угорщина, 2010).

Здобувач є безпосереднім виконавцем фрагментів наукових досліджень вищевказаної теми та договорів.

Обґрунтованість та достовірність наукових результатів, висновків, рекомендацій.

У роботі дисертантка вирішувала ряд завдань, а саме вивчала особливості клінічних проявів захворювань твердих тканин зубів, тканин пародонта у дітей по розробленим індивідуалізованим картам обстеження, стан органів ротової порожнини, біохімічні властивості ротової рідини, мікробний пейзаж та місцевий імунітет, встановлювала рівень мікроелементного складу волосся та ступень карієсрезистентності емалі зубів. Апробувала розроблену модель ранньої діагностики суб- та

декомпенсованих форм карієсу у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з урахуванням кореляційних зв'язків між мікробним біоценозом порожнини рота, рівнем місцевого імунітету й активністю перебігу каріозного процесу у дітей.

Встановлювала взаємозв'язок між характером харчування, рівнем природних мікроелементозів, мікроелементним складом організму дітей та ступенем активності карієсу зубів. А також патогенетично обґрунтовувала поетапну програму ранньої діагностики, профілактики та поетапного лікування карієсу у дітей, які проживають в умовах біогеохімічного дефіциту фтору та йоду.

Це дозволило авторів отримати вірогідні дані про розповсюдженість стоматологічних захворювань у дітей трьох вікових груп, які мешкають у регіоні з дефіцитом фтору та йоду.

Основні наукові положення, розроблені автором, обґрунтовані достатнім обсягом фактичного матеріалу. При проведенні епідеміологічних досліджень було обстежено 4203 дитини серед яких 2171 (51,6%) віком 5–6 років; 1106 – віком 12 років (26,3%) та 926 дітей (22,1%) віком 15 років. Поглиблені клініко-лабораторні спостереження виконані у динаміці 12 та 24 місяців спостережень. Застосовані дисертантом методи обстеження хворих є загальноприйнятими, інформативними, визнаними у теоретичній та практичній медицині, адекватними поставленій у роботі меті, задачам.

Ретельна статистична обробка фактичного матеріалу переконливо свідчить про достовірність отриманих результатів, а їх обговорення, висновки та практичні рекомендації дозволяють стверджувати про достатній рівень обґрунтованості сформульованих автором наукових положень, які доповідались на чисельних міжнародних та Всеукраїнських з'їздах, науково-практичних конференціях (оприлюднено 23 виступи).

За матеріалами дисертації опубліковано 56 наукових праць, з них 24 статті, в тому числі 25 статей – у спеціалізованих фахових виданнях України

(13 статті в журналах, включених до міжнародних науко-метричних баз), 4 статті – у фахових виданнях інших держав. Опубліковані праці повністю охоплюють всі розділи дисертації.

Результати досліджень використовуються у лікувальному і навчальному процесах кафедри стоматології дитячого віку Ужгородського національного університету, в лікувальній діяльності Закарпатської обласної клінічної стоматологічної поліклініки, стоматологічних поліклінік Рахівського району, ТОВ «Університетська стоматологічна поліклініка», стоматологічної поліклініки Переяслав-Хмельницької центральної районної лікарні, 5-ї комунальної стоматологічної поліклініки м. Львова.

Представлений у роботі матеріал повністю підтверджується результатами досліджень. Висновки відображують основний зміст дисертації, практичні рекомендації науково обґрунтовані.

Пріоритетним у представленому дослідженні є нові дані епідеміологічних досліджень по вивченню поширеності і особливостей розвитку карієсу у дітей, які постійно проживають в умовах природного біогеохімічного дефіциту фтору та йоду з урахуванням соціально-гігієнічного статусу.

Також вперше виявлені особливості мікробіоценозу ротової порожнини та встановлено превалювання кислотопродукуючої бактерії *Streptococcus sobrinus*. Вивчено особливості колонізації *Streptococcus sobrinus* та встановлено кореляційну залежність її з іншими видами мікроорганізмів та ступенем активності карієсу у дітей фтор- та йод дефіцитного регіону.

Вперше представлено медико-математичне обґрунтування інформаційно-клінічного та ймовірно-прогностичного значення біохімічних, мікробіологічних й імунологічних маркерів. Дисертанту належить першість у створенні та апробації моделі ранньої діагностики декомпенсованих форм карієсу.

Заслужують на увагу дані про взаємозв'язок місцевого імунітету при карієсі, біохімічних параметрів ротової рідини та рівня мікробіоценозу у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Виконані дослідження показали вплив на інтенсивність карієсу рівнів мікроелементного складу у дітей Закарпаття.

Доведено роль збалансованого харчування в нормалізації мікроелементного складу організму. Обґрунтовано клініко-організаційні заходи, які спрямовані на вдосконалення системи ранньої діагностики, профілактики та поетапного лікування стоматологічних захворювань у дітей, які проживають в умовах природного біогеохімічного дефіциту фтору та йоду.

Показано потребу, своєчасності та доступності стоматологічної допомоги дітям з каріозним ураженням твердих тканин зубів. Створено прогностичну модель утворення та прогресування карієсу у дітей, що мешкають в регіоні природного біогеохімічного дефіциту фтору та йоду.

Рекомендовано лікарям-стоматологам та іншим спеціалістам які працюють в амбулаторно-поліклінічних закладах в умовах природного біогеохімічного дефіциту фтору та йоду розподілити дітей за групами медико-соціального та клінічного ризику, створити форми індивідуальної та групової профілактики й корегувати їх за необхідності.

Запропонований алгоритм профілактичних заходів та ранньої діагностики дозволить лікарям-стоматологам застосувати альтернативні (моно- та комбіновані) схеми профілактичної дії при карієсі та його ускладненнях для своєчасності та якості надання стоматологічної допомоги.

Таким чином, обґрунтовані для широкого використання діагностичні, профілактичні та лікувальні заходи у дітей, які проживають в умовах біогеохімічного дефіциту фтору та йоду дозволять керівникам органів охорони здоров'я визначити пріоритети рішень щодо оптимізації системи

профілактики, динамічного спостереження та лікування дітей, які мають стоматологічну захворюваність.

Тому, дану роботу слід визнати науково обґрунтованою і практично значимою, що відповідає запиту теоретичної та практичної стоматології.

Оцінка змісту роботи, її значення в цілому та зауваження.

Дисертаційна робота Оксани Василівни Клітинської на тему «Комплексне обґрунтування ранньої діагностики, профілактики та поетапного лікування карієсу у дітей, які постійно проживають в умовах біогеохімічного дефіциту фтору та йоду», оформлена згідно нормативним вимогам МОН України та викладена українською мовою. Вона побудована за класичною схемою, викладена на 337 сторінках друкованого тексту, складається з вступу, огляду літератури, 5 розділів власних досліджень, аналізу і узагальнення отриманих результатів, висновків, практичних рекомендацій, списку використаної літератури (320 джерело, з яких 154 написано латиницею), додатків. Робота ілюстрована 16 рисунками, містить 55 таблиць.

У «Вступі» визначена актуальність вибраної теми, зв'язок із науковою програмою кафедри стоматології дитячого віку стоматологічного факультету та договорів з Пряшівським університетом, Інститутом стоматології НМАПО імені П. Л. Шупика, клінікою щелепно-лицевої хірургії університету П. Й. Шафарика та з Дебреценським університетом, мета та завдання досліджень, які потребують вирішення.

Показане теоретичне та практичне значення роботи, особистий внесок здобувача, апробація результатів досліджень, і ступінь публікації їх у друкованих виданнях. Вступ викладено на 11 сторінках, зауважень немає.

Перший розділ традиційно представлений оглядом літератури (59 сторінок), який складається із 5 підрозділів. В огляді викладені сучасні відомості про фактори ризику стоматологічної патології у дітей, які

мешкають в регіоні з дефіцитом фтору та йоду, світовий досвід у профілактиці цих захворювань. Ретельно розглянуті фізіологічні особливості дитини та проаналізовані фактори, які впливають на здоров'я дитини у різні вікові періоди.

Особливу увагу приділено проблемі харчування та гігієнічному вихованню дітей. Наведені відомі на сьогоднішній день методи комунальної профілактики, а саме фторування води, солі та інших продуктів харчування у різних країнах світу. Проаналізовано досвід застосування регіональних програм профілактики, виявлено їх переваги та недоліки.

Представлені соціально-екологічні характеристики Закарпатської області і виявлено чинники, які впливають на отримання кваліфікованої стоматологічної допомоги дітям Закарпаття.

Огляд літератури закінчується узагальненням, у якому обґрунтований обраний напрямок дослідження. Написаний він лаконічно, грамотно, легко з цікавістю читається і свідчить про достатню обізнаність автора з даною науковою тематикою та вміння критично аналізувати літературні джерела. Зауважень до розділу немає.

У другому розділі «Матеріали, об'єкти і методи дослідження» (20 сторінок) наведене обґрунтування напрямків, методів дослідження та загальна характеристика клінічних груп. Для вирішення поставленої мети і реалізації завдань роботи дисертантом було виконано комплекс клініко-лабораторних досліджень.

За допомогою математичних розрахунків було визначено необхідний об'єм спостережень для отримання репрезентативних даних, який склав для дослідження епідеміологічного – 4203 дитини, клінічного - 291 дитина різної статі та етнічних груп.

Для проведення епідеміологічних досліджень, в яких прийняли участь 2108 хлопчиків та 2095 дівчаток, Ужгорода та Закарпатської області 6,12, та 15 років з метою виявлення поширеності та інтенсивності основних

стоматологічних захворювань була ретельно розроблена карта обстеження ротової порожнини.

Кожному пацієнтові окрім збору анамнезу, огляду та оцінки всієї зубо-щелепної системи (прикусу, присінку, вуздечок), були визначені об'єктивні індекси Федорова – Володкіної, Гріна-Вермільйона, Silness-Loe, CPITN, проби Шиллера-Писарева, Парма, індекс КПВ (карієс-пломба-видалення).

Біохімічний аналіз ротової рідини проводили для оцінки системи карієс резистентності. Візуально оцінювали слиновиділення та в'язкість, рН та буферну ємність за допомогою стріп-систем, карієсрезистентність емалі визначали способом оснований на лазерній флуоресцентній спектроскопії.

У 145 дітей 5-8 річного віку, розподілених на 3 групи в залежності від ступеня активності карієсу вивчали склад волосся рентгено-флуоресцентним методом.

Мікробіологічні дослідження ротової рідини та зубного нальоту та імунологічні проводилися с залученням 146 дітей, 37 з яких були ромської етнічної групи.

Отримані цифрові дані оброблялись загальноприйнятими варіаційно-статистичним методами з використанням персонального комп'ютера та пакету статистичних програм.

Зауваження. На мій погляд, можна не надавати детальний опис визначення гігієнічних індексів, оскільки дисертантка застосувала не власну модифікацію а вже відомі Федорова – Володкіної та Гріна- Вермільйона та ін.

У розділі 3 «Оцінка результатів епідеміологічних досліджень стоматологічних захворювань у дітей Закарпаття» (41 сторінка) автор ретельно обґрунтовує результати власних досліджень щодо розповсюдженості та інтенсивності карієсу тимчасових зубів 5-6-річних дітей (98,3% та 14,9%) та постійних зубів 12- річних дітей (91,4% та 11,6%).

Так, у 84,4% дітей була потреба в лікуванні карієсу, у 81,3% – у лікуванні захворювань тканин пародонта, 67,5%- мають аномалії прикусу, 74,9% - потребують лікування слизової оболонки ротової порожнини, 51,6% - мають ускладнення карієсу, а 17,7% - некаріозні ураження.

Для аналізу такої ситуації автор збирала дані про гігієнічні звички та харчові вподобання кожної дитини, не враховуючи якість гігієни та зробила висновок про відсутність знань щодо правильності проведення індивідуальної гігієни ротової порожнини та доцільність проведення роз'яснювальної роботи серед дитячого населення.

Констатовано, що 97,7 % дітей потребували корекції психо-емоційного стану та 94,2% потребували додаткових консультацій спеціалістів інших профілей і найбільше терапевта.

Узагальнюючи теоретичні передумови, аналіз літературних даних та власні дослідження щодо можливих причин автор робить висновок, що підтримання доброго стану гігієни за допомогою відповідних засобів забезпечить мінімальну захворюваність на карієс та його ускладнення та необхідність розробки та впровадження комплексної регіональної програми профілактики основних стоматологічних захворювань серед дітей Закарпаття.

За результатами дослідження було надруковано 15 наукових праць, бібліографії яких наведено у кінці розділу.

Результати вивчення мікроелементоза та його корекція у дітей, які проживають в умовах біогеохімічного дефіциту фтору і йоду та їх оцінка наведено у 4 розділі дисертації, який викладено на 21 сторінці.

Автором показано, що у дітей з суб- та декомпенсованим карієсом, які постійно проживають в умовах біогеохімічного дефіциту йоду та фтору нижчий від норми вміст важливіших макро- та мікроелементів: кальцію, цинку, хрому, марганцю, міді, селену, а такий важливий мікроелемент, як йод – відсутній взагалі.

Аргументовано доведено, що призначення раціональної гігієни ротової порожнини з використанням фторвмістних паст, після проведеної санації та збалансованого харчування через рік привели до нормалізації вмісту мікроелементів у волоссі дітей та змінам в структурі індексу КПВ+кп.

Представлені у розділі результати власних досліджень визначають головні напрямки оптимізації профілактики, лікування стоматологічних хвороб у дітей, що мешкають в зоні дефіциту йоду та фтору. Зроблений висновок про доцільність проведення екзогенної профілактики, особливо у дітей з суб- та некомпенсованим карієсом зубів. Результати досліджень, викладені в даному розділі представлені у 5 публікаціях.

Зауваження до розділу. У тексті є повтори. Так, методика визначення частки хімічних елементів у волоссі, була представлена 3 рази (в матеріалах та методах і 2 рази в 4-му розділі). Описання властивостей кальцію також дублюється. Розділ 3 краще було б розпочати з описання результатів власних досліджень, а інформацію про харчову цінність макро- та мікроелементів розташувати в огляді літератури або надати в аналізі та обговоренні результатів даного розділу.

5 розділ присвячений дослідженням стоматологічного статусу дітей, які проживають в умовах природного йод-фторного дефіциту та визначенню його кореляції з біохімічними показниками слини у дітей з різним ступенем активності карієсу (15 стор). В розділі зроблено акцент та відокремлено ромську етнічну групу. При оцінці стану гігієни ротової порожнини показники ромів були значно гірше в порівнянні з дітьми змішаних етнічних груп. Найвищі показники індексу РМА були зареєстровані у дітей змішаних етнічних груп з декомпенсованим карієсом та відмічався тяжкий ступінь гінгівіту, а у ромів середньо-тяжкий гінгівіт. При аналізі стану прикусу було встановлено, що відмінностей між дітьми ромської та інших етнічних груп не спостерігалось. При оцінці демінералізації емалі зубів автор встановила у 71% дітей з компенсованим карієсом потребу в професійній гігієні та

фторуванні емалі; у дітей з субкомпенсованим та декомпенсованим карієсом у 61% та 34% відповідно проведення неінвазивної та інвазивної ремінералізуючої терапії.

При вивченні системи карієсрезистентності автор приділив питому увагу біохімічним показникам ротової рідини та показав зв'язок між зниженням швидкості салівації у дітей з множинним суб- та декомпенсованим карієсом, низьким рівнем буферної ємності та з підвищенням в'язкості слини на тлі зниження рН і провів кореляцію з вмістом кальцію та фосфору в ротовій рідині. В результаті досліджень дисертанткою зроблено висновок, що у дітей з субкомпенсованою та декомпенсованою формою карієсу зубів карієсогена ситуація характеризувалася підвищенням вмісту кальцію, зменшенням вмісту фосфору та надзвичайною активністю лужної фосфатази на фоні погіршення реологічних та фізичних властивостей ротової рідини. Та встановлено, що суттєвим у виникненні стоматологічних захворювань є етнічний чинник, про що свідчать вищенаведені дані про нижчу розповсюдженість карієсу у дітей ромської етнічної групи на відміну від дітей інших груп. В кінці розділу бібліографія з 4 друкованих праць, в яких висвітлено результати наукових досліджень представлених у цьому розділі.

Результати дослідження біоценозу та факторів імунітету ротової порожнини у дітей з різним ступенем активності карієсу, що мешкають в умовах дефіциту йоду та фтору представлені у 6 розділі (26 стор). П.6.1. відображує аналіз мікробного складу ротової рідини та м'якого нальоту дітей з різними формами карієсної активності та різних етнічних груп, який свідчить що показники дітей ромської етнічної групи суттєво відрізнялись від показників змішаних груп у яких висівали і умовно-патогенні і патогенні мікроорганізми. Представлені автором результати вказують, що у 100% дітей ромської етнічної групи висівався *Streptococcus mutans* та показано незначну агресивність даного виду кистолоутворюючого

стрептокока. А у 100% дітей змішаної етнічної належності висівався *Streptococcus sobrinus*.

Проведено порівняння антибіотикочутливості культур основних кислотоутворюючих стрептококів визначено значно нижчу активність *Streptococcus sobrinus*, що свідчить про значну агресивність даного виду мікроорганізмів і підтверджується збільшенням активності карієсу.

Автором достовірно доведено, що при оцінці стану місцевого імунітету у дітей із різним ступенем активності карієсу серед представників різних етнічних груп у всіх 100% обстежених дітей показники секреторного IgA були вищими за норму; визначена пряма залежність між ступенем активності карієсу та концентрацією sIgA в ротовій рідині, причому з ускладненням активності карієсу концентрація sIg A збільшувалася прямо пропорційно порівняно з нормою у здорових дітей.

У дітей ромської етнічної групи встановлено достовірне збільшення sIgA між групою із компенсованою формою активності карієсу та групою здорових дітей, хоча показники знаходяться у межах норми (57–260 мкг/мл). На підставі отриманих даних дисертантка зробила висновок, що підвищення концентрації секреторного IgA є маркером порушення мікробіоценозу ротової порожнини та свідчить про подальше прогресування уражень твердих тканин зубів.

Виявлено достовірні кореляційні залежності між: *Streptococcus sobrinus* і sIgA із показником $r=0,57$, $p=0,01$; *Streptococcus sobrinus* і лужною фосфатазою – $r=0,40$, $p=0,29$; *Enterococcus faecalis* і лужною фосфатазою – $r=-0,49$, $p=0,06$ та sIgA – $r=-0,48$, $p=0,07$; *Proteus vulgaris* показує протидію факторам рН, лужна фосфатаза, Са, Р із показниками кореляції близько $r=(-0,57)$, $p=0,01$.

Показники кореляції за Спірменом (Ск) виявлено між наступними параметрами: інтенсивність карієсу і *Streptococcus sobrinus* – Ск=0,575502; *Enterococcus faecalis* – Ск=556694; sIgA – Ск=0,575502. sIgA в свою чергу

корелює із *Streptococcus sobrinus* – $S_k=0,537879$ і *Enterococcus faecalis* — $S_k=0,446572$; із *Streptococcus sobrinus* взаємозв'язок проявляють *Enterococcus faecalis* та *Lactobacillus acidophilus* з – $S_k=0,336344$ – $S_k=0,340715$ відповідно; достовірний інтервал приймали за $p<0,05$.

При оцінці впливу різних видів харчових рослинних екстрактів на культуру *Streptococcus sobrinus* автор вважає найбільш ефективними екстракти журавлини, червоної смородини, вишні та йошти, та рекомендує дані харчові продукти в комплексній профілактиці карієсу у дітей, як дієвий засіб ендогенної профілактики. Результати досліджень відображені в 3 – х статтях.

У 7 розділі (35 стор) представлені результати розробки та впровадження ранньої діагностики, профілактики та поетапного лікування карієсу дітей. Для створення прогностичної моделі формування та прогнозування розвитку уражень твердих тканин зубів, автором були використані критерії оцінювання, визначені в ході проведення клінічних та лабораторних досліджень, а саме: ступінь активності карієсу у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, рівень мікробіоценозу порожнини рота, ступінь дисбіозу порожнини рота, рівень вмісту секреторного імуноглобуліну А в ротовій рідині, біохімічні параметри ротової рідини, вміст загального та іонізованого кальцію, фосфору, лужної фосфатази.

Достовірно доведено, що для виникнення карієсу необхідні наявність *Str.sobrinus*, дисбіотичні зміни ротової порожнини, які супроводжуються зниженням концентрації *Bifidobacterium*, зменшенням або повним зникненням *Lactobacillus salivarius*, появою умовно-патогенної та патогенної мікрофлори – *Escherichia coli*; збільшенням концентрації іонізованого кальцію у ротовій рідині, збільшенням показників лужної фосфатази, а також зниженням рівня фосфору і рН, а для його прогресування та розвитку суб- та декомпенсованої форм: збільшення кількості *Str.sobrinus*, збільшення загального мікробного числа порожнини рота і велика кількість патогенних

мікроорганізмів, зокрема *Pseudomonas aeruginosa*, *Escherichia coli*, *S.aureus*, *Proteus vulgaris*, що супроводжується суттєвим зниженням рН, та достовірно вищим кальцій-фосфорним коефіцієнтом.

Дисертанткою в співавторстві була розроблена комплексна функціонально-організаційна модель профілактики та лікування карієсу у дітей, стратегічним напрямком якої є забезпечення стоматологічного здоров'я дітей, тактичним напрямком - забезпечення всіх учасників процесу комплексною інформацією з питань профілактики основних стоматологічних захворювань та виділені основні учасники процесу забезпечення стоматологічного здоров'я дітей.

Було зроблено акцент на неможливість скорочення посад лікарів-стоматологів дитячих, на залучення вчителів шкіл, вихователів дошкільних дитячих закладів та організацію шкіл «Здорова посмішка».

Розроблена та запропонована поетапна програма комплексної профілактики основних стоматологічних захворювань у дітей, клінічна апробація якої показала через рік покращення рівню гігієни, достовірне зменшення інтенсивності карієсу зубів у дітей основних груп різного віку. Через 2 роки показник карієспрофілактичної ефективності запропонованої схеми для дітей вікової групи 5–7 років становив 69,5%; для дітей вікової групи 8–10 років - 66,9%.

Таким чином, автор робить висновок що усі пункти програми є високоефективними лише при їх комплексному застосуванні, та пропонує застосування регіональних програм в Україні. Критерієм якості роботи дитячого стоматолога в дитячих колективах слід вважати кількість здорових дітей. Для географічно віддалених регіонів доцільно поступово дозволити надання кваліфікованої стоматологічної допомоги дітям стоматологами загальної практики, тим самим збільшити її доступність. Результати розділу висвітлено у 36 публікаціях.

Розділ «Аналіз і узагальнення отриманих результатів» ідентичний до змісту автореферату, в якому узагальнені всі основні результати дослідження.

Зауваження до розділу: Бажано було би надати порівняння Ваших даних по результатах залучення програми з даними дослідників інших країн.

Чотирнадцять висновків повністю базуються на отриманому матеріалі, логічно випливають із результатів дисертаційної роботи, відповідають меті і завданням дослідження та підтверджені достатнім об'ємом клініко-лабораторних досліджень, проведених на сучасному методичному рівні.

Список використаної літератури оформлено згідно останніх вимог, представлено за згадуванням. У списку зустрічаються помилки в пунктуації, помилки комп'ютерного друку.

Принципових зауважень щодо оформлення і викладення матеріалу в дисертації не має.

В плані дискусії дисертанту необхідно дати пояснення на ряд питань:

1. Які в роботі застосовані критерії діагностики психо-емоційного стану?
2. Чи планується в рамках запропонованої Вами програми корекція шкільного харчування? Якщо планується, то яка?

ВИСНОВОК

Дисертаційна робота **Клітинської Оксани Василівни** на тему: **«Комплексне обґрунтування ранньої діагностики, профілактики та поетапного лікування карієсу у дітей, які постійно проживають в умовах біогеохімічного дефіциту фтору та йоду»**, представленої на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук за спеціальністю 14.01.22 - стоматологія, є самостійним завершеним науковим дослідженням, присвяченим вирішенню актуальної наукової задачі - підвищенню ефективності ранньої діагностики профілактичних заходів та поетапного лікування карієсу зубів у дітей, які проживають в умовах біогеохімічного

дефіциту фтору та йоду на підставі вивчення клініко-патогенетичних особливостей розвитку карієсу та впливу медико-соціальних факторів.

За своєю актуальністю, науковою новизною, результатами дослідження, теоретичним та практичним значенням дисертаційна робота цілком відповідає пункту 10 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р., а її автор О.В.Клітинська заслуговує присудження наукового ступеня доктора медичних наук за спеціальністю 14.01.22-стоматологія.

Офіційний опонент :

Завідувач лабораторії розробки

та дослідження засобів гігієни ротової порожнини

ДУ «Інститут стоматології НАМН України»

доктор медичних наук, доцент

І.К.Новицька

Підпис <i>Новицької І.К.</i>
_____ завіряю
Вчений секретар Державної установи "ІНСТИТУТ СТОМАТОЛОГІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ МЕДИЧНИХ НАУК УКРАЇНИ"
<i>М. Метлицька</i>
«10» 12 2015р

